

<https://doi.org/10.31891/PT-2025-1-28>

УДК 159.9: 378.015.31

Сергій ОМЕЛЯНИЮК

кандидат психологічних наук, доцент кафедри
практичної психології та соціальної роботи,

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

<https://orcid.org/0000-0003-1468-8718>

e-mail: s.omelyanyuk@gmail.com

Дмитро ВЕЛЬСЬКИЙ

аспірант кафедри психології та педагогіки,

Хмельницький національний університет

e-mail: kofe.ksv.2014@gmail.com

Андрій Гузаїров

аспірант кафедри психології та педагогіки,

Хмельницький національний університет

e-mail: andguza76@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ УЯВЛЕНЬ МОЛОДІ ПРО МАЙБУТНЄ У ВОЄННИЙ ЧАС

У статті розглянуто, як молоді люди уявляють своє майбутнє в умовах війни, та як це впливає на їхню здатність пристосовуватися до нових обставин. Досліджено різні наукові погляди на те, як людина сприймає майбутнє, зокрема, роботи відомих психологів. Також використано наукові підходи, які вивчають активність людини та її здатність діяти.

Проаналізовано концептуальні підходи до проблеми образу майбутнього в роботах Титаренко, Злобіна, Лепіхова, в контексті теорії часової перспективи Зімбардо, у дослідженнях Цуканова, в контексті теорії особистісних конструктів Келлі та феномену темпоральності Черкун. Основою дослідження є загальнометодологічний підхід до проблеми активності суб'єкта, реалізований у суб'єктно-вчинковій парадигмі розвитку особистості Татенка.

За результатами теоретичного аналізу розроблено структурну модель уявлень про майбутнє юнацької молоді, яка відображає їхній взаємозв'язок із часовою та життєвою перспективами.

В ході дослідження виявлено, що молодь має складне та різноманітне ставлення до майбутнього, яке формується під впливом війни та змін у суспільстві. Виявлено, що негативні емоції впливають на песимістичне сприйняття майбутнього, а здатність долати труднощі, навпаки, сприяє оптимізму. Наголошено на важливості розвитку позитивного бачення майбутнього. Підкреслено роль основного ресурсу розвитку впевненості у собі, позитивного ставлення до майбутнього, здатності до самоаналізу та довіри до власного досвіду.

Ключові слова: уявлення про майбутнє, позитивний і негативний образ теперішнього і майбутнього, психологічне благополуччя, часова і життєва перспектива, життєстійкість, вітальність-антивітальність, молодь, студентство, воєнний час.

Serhiy OMELIANIUK

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

Dmytro VELSKYI, Andrii HUZAIROV

Khmelnyskyi National University

FEATURES OF IDEAS ABOUT THE FUTURE IN YOUTH IN WARTIME

Envisioning future possibilities plays a vital role in helping young individuals adapt to military realities. The way future events are mentally simulated influences decision-making effectiveness, which, in turn, impacts psychological well-being. Consequently, this research aligns with the objectives of Ukraine's national mental health program aimed at rebuilding social capital.

The concept of the future image has been explored in the works of Tytarenko, Zlobina, Lepikhov, as well as in F. Zimbardo's time perspective theory, Tsukanova's research, Kelly's personal construct theory, Cherkun's studies on temporality. However, the specific transformation of young people's perception of the future during wartime has not been previously studied.

To address the theoretical aspects of this research, we refined the definition of the "image of the future" as a cognitive construct that anticipates reality and serves as a foundation for youth's planning and behavioral regulation. Future modeling involves retrieving and restructuring information from semantic memory (abstract knowledge, concepts, and ideas) and episodic memory (personal experiences with contextual details) to predict potential future scenarios.

Based on theoretical analysis, we developed a structural model that illustrates how young individuals perceive their future, showing the connection between time perception and life prospects. The key factor in fostering an optimistic future image was reinforcing stable beliefs, positive attitudes towards upcoming opportunities, self-reflection, and trust in personal experiences.

This study provided deeper insights into how young people shape their future perspectives in wartime conditions. It is a complex process that integrates past experiences, merges conceptual knowledge with personal memories, and projects them onto future possibilities. By strengthening resilient beliefs and promoting positive thinking, young individuals were able to shift towards a more hopeful outlook on the future.

Further research should explore how perceptions of the future affect the socio-psychological adaptation of young people in professional settings and focus on developing and validating appropriate psychodiagnostic tools.

Keywords: ideas about the future, positive and negative image of the present and future, psychological well-being, time and life perspective, vitality, vitality-anti-vitality, youth, studentship, wartime.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Людина, яка має чітке уявлення про майбутнє, здатна передбачати події, готова планувати свій розвиток з урахуванням можливих ситуацій, має збалансовані відносини як з майбутнім, так і з теперішнім, що в цілому характеризується розумінням сенсу свого життя. Початок повномасштабної війни в Україні призвів до того, що

життя кожного, хто перебуває в країні, опинилося під загрозою смерті, а особистий період планування часу став надзвичайно коротким. Відчуття незахищеності не тільки перед майбутнім, але й перед поточним моментом, впливає на ставлення людини до майбутнього, яке описується словами невизначеність, неясність і непередбачуваність. Занепокоєння щодо майбутнього молодь пов'язує не стільки з досягненням своїх мрій, скільки зі страхами щодо власної долі та майбутнього людства. Саме тому поняття "майбутнє" стає важливим не лише в науці, але й у повсякденному мисленні.

Проблема образу майбутнього досліджувалася в багатьох наукових роботах, зокрема, у працях Т.М. Титаренко, О.Г. Злобіна, Л.А. Лепіхова. Теорія часової перспективи вивчалася Ф. Зімбардо, а також Б.Й. Цукановим, а теорія особистісних конструктів – Дж. Келлі, феномен темпоральності – Я.С. Черкун [8; 11].

Поняття "майбутнє" зазвичай розглядається як конструкт, що формується людиною на основі її особистого досвіду, цінностей та орієнтирів. Це динамічний процес, в якому індивід, поєднуючи минуле і теперішнє, створює власну життєву траєкторію, наповнюючи її значенням і перспективою. Ключовими напрямками дослідження образу майбутнього є: психологічний, соціологічний та філософський. Психологічний напрямок відображає розуміння образу майбутнього як рухомої ментальної конструкції, яка не тільки показує уявлення людини про майбутнє, але й активно впливає на її поточну діяльність. Образ майбутнього виступає своєрідним внутрішнім орієнтиром, що допомагає людині формувати цілі, планувати свої дії та коригувати їх відповідно до бажаного результату. В основі створення образу майбутнього лежить антиципація – здатність (у широкому сенсі) діяти і приймати рішення з певним часовим попередженням щодо очікуваних майбутніх подій. Результатом антиципації є образ майбутнього (образ досягнення). Соціологічний напрямок розкриває регулюючу функцію майбутнього, що враховує досвід соціалізації суб'єкта, співвідношення його планів і цілей. Філософський напрямок образу майбутнього характеризується онтологічним визначенням буття, якому притаманні неповнота, невизначеність і відкритість.

З огляду на вищезазначене, образ майбутнього є своєрідною ментальною проєкцією бажаного результату, яка допомагає суб'єкту орієнтуватися в часі та планувати свою діяльність. Як структурна одиниця часової перспективи, образ майбутнього виконує функцію антиципації, тобто передбачення майбутніх подій і станів, що дозволяє особистості адаптуватися до змін. Цей проєкт є своєрідним

передбаченням, що реалізує прогностичну функцію соціальних очікувань особистості.

Аналіз досліджень та публікацій

Життєві перспективи – це психологічні можливості людини, які формуються в її теперішньому житті та спрямовуються в майбутнє. На думку К. Левіна, життєва перспектива є частиною загального сприйняття часу, яке залежить від того, як людина уявляє своє майбутнє та минуле. За Р. Хавулою, життєва перспектива складається з психологічного минулого, теперішнього та майбутнього, які разом утворюють цілісне відчуття часу. Важливу роль у цьому відіграють життєві плани, програми та досвід [10; 12].

Г.А. Дьоміна вважає, що наявність як довгострокових, так і короткострокових цілей свідчить про розвинену здатність планувати та контролювати свою поведінку. Уявлення про майбутнє допомагає людині планувати, передбачати та очікувати події, формуючи її відчуття часу та життєві перспективи [4].

Здатність уявляти майбутнє залежить від особливостей нервової системи та будови мозку, а також пов'язана з іншими психічними функціями та мовою. Нещодавні дослідження показують, що уявлення про майбутнє використовує ті ж самі розумові процеси, що й пам'ять про минуле. Згідно з гіпотезою конструктивного епізодичного моделювання, уявлення про майбутнє ґрунтується на спогадах про минулий досвід, які комбінуються в нові події. Також можливо, що спільні риси між пам'яттю та уявою відображають вплив загальних факторів, таких як стиль розповіді.

Структура уявлення про майбутнє складається з когнітивного, емоційного, смислового та поведінкового компонентів (Вірна, Іванашко). Когнітивний компонент формується на основі уявлень про майбутні події, їхню послідовність та роль людини в них. Він відображає відчуття часу, широту та глибину уявлення про майбутнє. Візуальне уявлення бажаного майбутнього є важливим для психологічного благополуччя. Ж. Нюттен вважає, що "майбутнє – це "психологічний простір", де потреби людини перетворюються на цілі та плани"[8; 9].

За І.В. Гаркушею, важливу роль у формуванні життєвої перспективи відіграють активність, ініціативність, відповідальність та самостійність людини, а також соціальний контекст[2].

Війна, як травматична подія, впливає на уявлення людей про майбутнє, особливо молоді, та змінює їхні цінності. Воєнні події викликають відчуття нестабільності та непередбачуваності. С.М.

Симоненко та А.П. Баранова зазначають, що молодь зосереджується на короткострокових цілях, відкладаючи довгострокові плани. Н.В. Волинець виділяє особистісно-діяльнісний, емоційний та соціальний фактори, що впливають на формування життєвих планів молоді. О.М. Гриньова вважає, що важливими критеріями формування життєвого шляху молоді є активізація альтруїстичних цінностей, самостійне визначення способів їх реалізації, чіткість та тривалість життєвих цілей, а також усвідомлення свого життєвого проекту та проектів інших людей [1; 3; 8].

Л.С. Орищин-Буждиган стверджує, що позитивне уявлення про майбутнє залежить від внутрішнього контролю людини. Люди з внутрішнім контролем вважають, що їхнє життя залежить від них самих, тому ставлять амбітні цілі. Люди з зовнішнім контролем вважають, що їхнє життя залежить від зовнішніх обставин, що обмежує їхні уявлення про майбутнє[6].

Важливо враховувати проблеми, що впливають на формування життєвих перспектив молоді: нестабільність через глобалізацію та технологічні зміни, завищені очікування через соціальні мережі, відсутність підтримки та вплив історичних подій.

Формулювання цілей статті

Мета статті: проведення теоретичного аналізу і практичного дослідження того, які уявлення щодо свого майбутнього мають молоді люди в умовах війни.

Виклад основного матеріалу

Уявлення сучасної української молоді про майбутнє є складним поєднанням мрій, страхів, надій і прагнень, що формується під впливом історичних подій, війни та особистого досвіду. Під час психологічних інтерв'ю учасники дослідження поділилися своїм баченням майбутнього.

Для проведення дослідження було створено онлайн-анкету, щоб вивчити уявлення про майбутнє та емоційний стан молоді. У дослідженні взяли участь 100 студентів віком від 17 до 22 років (29 хлопців і 71 дівчина).

У дослідженні використовувалися результати напівструктурованих інтерв'ю та психодіагностичні методики: опитувальник для визначення часової перспективи Ф. Зімбардо (ZTRI), опитувальник "Антивітальність та життєстійкість", семантичний диференціал майбутнього часу та контент-аналіз методики "Три бажання".

За результатами інтерв'ю можна виділити кілька основних тенденцій в уявленнях молоді про майбутнє:

- Бажання жити в демократичній країні, де є закон, порядок і повага до прав людини.
- Прагнення до інтеграції України в Європейський Союз.
- Готовність молоді до змін та прийняття нових викликів.
- Важливість патріотизму та збереження національних цінностей.
- Прагнення до стабільної роботи та високого рівня життя.

Уявлення про майбутнє у молодих українців, що живуть в умовах війни, мають свої відмінності, так як війна суттєво впливає на їхнє життя, цінності та амбіції. Патріотизм і згуртованість виступають як прояви позитивного, оптимістичного майбутнього, що підтверджують 65% опитаних. Серед багатьох молодих людей виникає бажання брати активну участь у волонтерських ініціативах, підтримувати армію та допомагати постраждалим. Вони проявляють зацікавленість в активній участі в громадському житті та пошуку рішень для відновлення країни під час війни.

Було проаналізовано розподіл факторів часової перспективи за опитувальником Ф. Зімбардо. Сентиментальне ставлення до довоєнного періоду, виявлене у 89% опитаних молодих людей, пояснюється їхнім бажанням відновити почуття безпеки та прогнозованості життя, що властиві для мирного часу. Водночас, попри загальну позитивну оцінку довоєнного періоду, 38% молоді згадують про негативні моменти, які супроводжували їхнє життя. Отримані дані свідчать про те, що значна частина молоді (60% - 75% середнього рівня) демонструє амбівалентне ставлення до теперішнього часу, що вказує, що з одного боку, вони прагнуть отримувати максимум задоволення від життя «тут і зараз», не відкладаючи насолоду на потім. З іншого, вони схильні сприймати життя як щось, що відбувається незалежно від їхніх дій, і доля вже визначила їхній шлях.

Семантичний диференціал майбутнього часу було використано для оцінки сприйняття поняття «майбутнє» юнаками та дівчатами. Так, для переважної більшості юнаків та дівчат (78%) майбутнє переживається як активне, напружене, стрімке, густе, мінливе. У той час, як для 7% молоді як пасивне, розслаблене, застигле, порожнє, прогнозоване.

Отримані дані свідчать про те, що переважна більшість молодих людей сприймає майбутнє як динамічний, насичений подіями та викликами період. Для більшості молодих людей властиві: високий

рівень залученості, усвідомлення невизначеності; оптимізм, поєднаний з обережністю.

Позитивне емоційне сприйняття майбутнього характерне для 79% респондентів, які описують його як світле, радісне, яскраве, спокійне та насичене кольорами. Водночас 8% опитаних демонструють песимістичний погляд, пов'язуючи майбутнє з відчуттями смутку, нудьги, тривоги, сірості та темряви, що свідчить про їхню невпевненість і занепокоєння щодо прийдешнього.

Таким чином, результати дослідження підтверджують переважання оптимістичних уявлень про майбутнє серед молоді. Більшість респондентів сприймає його в позитивному ключі, асоціюючи з відчуттям радості, спокою та позитивних змін.

Аналіз впливу життєстійкості та схильності до деструктивних тенденцій на уявлення молоді про майбутнє є важливим для підтримки їхнього психологічного благополуччя та сприяння стабільності в суспільстві. Такий аналіз дозволяє прогнозувати потенційні ризики та допомагає запобігати проблемам психічного здоров'я. Відповідно до отриманих даних, від 66% до 72% молодих людей демонструють низький рівень схильності до антивітальних думок і дій. Проте в умовах воєнного конфлікту в Україні зростає загроза появи саморуйнівних роздумів і імпульсивної поведінки у 4% молоді. Загалом, кожен третій юнак або дівчина періодично стикається з такими переживаннями або діями.

Молоді люди, які отримали високі показники за шкалою антивітальності, мають більшу ймовірність схильності до самопошкодження та підвищений ризик суїцидальних спроб. Рівень готовності до нанесення шкоди собі (фізичний біль, травмування, ризикована поведінка) зафіксований у межах 4% – 26% опитаних юнаків. Цей ризик зростає під впливом імпульсивності, що проявляється ще у 4% – 58% респондентів. Особливе занепокоєння викликає той факт, що 34% опитаних схильні до емоційних зривів і різкого вираження негативних почуттів у відповідь на невдачі.

Окремої уваги заслуговує шкала, що оцінює «негативний образ теперішнього і майбутнього». Її результати вказують на те, що багато юнаків мають розмиту перспективу майбутнього та відчуття, що сучасність швидко минає. Так, 74% молодих людей демонструють ситуативний песимізм щодо власного майбутнього та почуття безпорадності перед його викликами.

Вагомим фактором тривоги для молоді є страх оцінювання з боку однолітків, зокрема щодо власної особистості та зовнішності. Це турбує від 41% до 63% респондентів, особливо студентів, які

перебувають у середовищі постійної конкуренції та критики. Безперервна боротьба за визнання та ідеалізовані стандарти, що нав'язуються соціальними мережами, сприяють формуванню комплексів та зниженню самооцінки у молоді. Наслідки такого психологічного тиску можуть бути тривалими та призводити до різних форм соціальної дезадаптації.

Важливо зазначити, що більшість молодих людей не мають серйозних конфліктів із найближчим соціальним оточенням, хоча поодинокі випадки все ж трапляються. Зокрема, 37% респондентів повідомили про періодичні конфлікти в сім'ї. Варто зазначити, що мікросоціальні конфлікти в родині є одним із ключових чинників, які можуть спричиняти антивitalьну поведінку.

Найнижчий рівень конфліктності спостерігається у відносинах між юнаками та їхніми ровесниками – 82% респондентів повідомили про відсутність серйозних конфліктів. Це можна пояснити тим, що молодь надає значення особистісній близькості та дружньому спілкуванню.

Серед поширених проблем, які турбують сучасну молодь, можна виділити відчуття самотності та недовіру до людей – ці переживання притаманні 74% респондентів. Крім того, середній рівень поширеності шкідливих звичок серед молоді становить 79%.

Невизначеність у розумінні власних мотивів, емоцій та цілей, а також труднощі у міжособистісному спілкуванні можуть сприяти розвитку антивitalьних установок. Це, своєю чергою, негативно впливає на психологічне благополуччя молодих людей та їхній психічний стан.

В умовах складної воєнної реальності більшість сучасних юнаків і дівчат демонструють високу життєстійкість – цей показник сягає 72% серед опитаних. Крім того, 39% респондентів мають оптимістичні очікування щодо майбутнього. Молодь високо цінує родину як джерело психологічної підтримки (34%) та середовище, де панують повага й любов між членами сім'ї (також 34%).

Юнацький вік традиційно характеризується прагненням досягти успіху, здобути визнання та самовдосконаливатися. Це, своєю чергою, вимагає ініціативності, соціальної сміливості та відповідальності у реалізації своїх життєвих цілей, що спостерігається у 29% опитаних.

За результатами проєктивного дослідження «Три бажання» встановлено, що абсолютна більшість молоді (100%) висловила прагнення до завершення війни та перемоги України. Це свідчить про надію на безпечне й мирне майбутнє, де відсутні війни, конфлікти та

насильство, а кожна людина має змогу вільно розвиватися та самореалізовуватися.

Таким чином, отримані результати мають як теоретичне, так і практичне значення. З одного боку, вони підтверджують існуючі психологічні концепції щодо зв'язку між майбутньою орієнтацією особистості та її життєстійкістю. З іншого боку, їх можна використати для створення ефективних психологічних програм, спрямованих на формування позитивного образу майбутнього та зміцнення життєстійкості молоді.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Проведене теоретичне та емпіричне дослідження підтвердило, що позитивне середовище має відповідати очікуванням молоді, сприяти формуванню рефлексії щодо власних адаптивних стратегій, усвідомленню їхніх мотивів та створенню нових інтегративно-діяльнісних адаптивно-поведінкових моделей. Це, своєю чергою, слугуватиме основою для розвитку оптимістичного бачення майбутнього. Основними психологічними чинниками формування позитивних уявлень про майбутнє є адаптація, рефлексія, творчість і пізнання. Водночас зовнішні психологічні чинники цього процесу визначаються організаційними умовами та формуванням середовища, що здійснює позитивний психологічний вплив.

Перспективи подальших досліджень охоплюють аналіз впливу образу майбутнього на соціально-психологічну адаптацію молоді до професійної діяльності, а також розробку та апробацію відповідних психодіагностичних методик.

Література

1. Волинець, Н.В. (2022). Психологічні чинники життєвих планів особистості в юнацькому віці. *Психологія особистості*. Габітус. Випуск 35.
2. Гаркуша, І.В., Кайко, В.І. (2017). Життєва перспектива особистості: психологічний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Випуск 5(1).
3. Гріньова, О. М. (2018). Психологія проектування особистістю життєвого шляху: юнацький вік: монографія. Вінниця: Нілан. 461 с.
4. Дьоміна, Г. А. (2023). Теоретичний погляд на особливості саморегуляції емоцій. *Modern methods for the development of science : Abstracts of I International Scientific and Practical Conference*, Haifa, Israel.

January 09 – 11. Israel, Haifa : European Conference.

5. Оришин-Буждиган Л.С. (2020) Аналіз оптимізму стосовно майбутнього покоління та країни у часовій перспективі. Соціально-правові студії. Львів. Випуск 1(7). – С. 31-37.

6. Попович І.С. (2016). Конструювання особистістю моделі очікуваного майбутнього. *Теорія і практика сучасної психології*, № 2, С. 94- 102.

7. Семиліт, М. В. (2021). Соціально-психологічні засади проектування життєвого шляху особистості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук : 19.00.05. Сєвєродонецьк. 41 с.

8. Хавула Р. (2015). Життєва перспектива особистості в юнацькому віці. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Випуск 11. – С. 343-348.

9. Kelly G. (1955). *The Psychology of Personal Constructs*. N.Y.

10. Lewin, K., and Dorwin Cartwright (Ed.) (1951). *Field theory in social science*. New York: Harper.

References

1. Volynets, N.V. (2022). Psykholohichni chynnyky zhyttievych planiv osobystosti v yunatskomu vitsi. *Psykholohiia osobystosti*. Habitus. Vypusk 35.

2. Harkusha, I.V., Kaŭko, V.I. (2017). Zhyttieva perspektyva osobystosti: psykholohichnyĭ aspekt. *Naukovyi visnykh Khersonskoho derzhavnoho universytetu*. Vypusk 5(1).

3. Hrinova, O. M. (2018). *Psykholohiia proektuvannia osobystistiu zhyttievoho shliakhu: yunatskyĭ vik: monohrafiia*. Vinnytsia: Nilan. 461 s.

4. Domina, H. A. (2023). Teoretychnyĭ pohliad na osoblyvosti samorehuliatsii emotsiy. *Modern methods for the development of science : Abstracts of I International Scientific and Practical Conference, Haifa, Israel. January 09 – 11. Israel, Haifa : European Conference*.

5. Oryshchyn-Buzhdyhan L.S. (2020) Analiz optymizmu stosovno maĭbutnoho pokolinnia ta krainy u chasovyĭ perspektyvi. *Sotsialno-pravovi studii*. Lviv. Vypusk 1(7). – S. 31-37.

6. Popovych I.S. (2016). Konstruiuvannia osobystistiu modeli ochikuvanoho maĭbutnoho. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii*, № 2, S. 94- 102.

7. Semylit, M. V. (2021). Sotsialno-psykholohichni zasady proektuvannia zhyttievoho shliakhu osobystosti : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra psykhol. nauk : 19.00.05. Sievierodonetsk. 41 s.

8. Khavula R. (2015). Zhyttieva perspektyva osobystosti v yunatskomu vitsi. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vypusk 11. – S. 343-348.

9. Kelly G. (1955). *The Psychology of Personal Constructs*. N.Y.

10. Lewin, K., and Dorwin Cartwright (Ed.) (1951). *Field theory in social science*. New York: Harper.